

MÜTEFERİKA

Kitabiyat Dergisi Yaz 2010/1 • ISSN 1300-6479

37

• Serhat BOZKURT • Bahattin DEMİR •
Fatmagül DEMİREL • Hâluk Harun DUMAN •
• Mehmet ERGÜN • Orhan KIZILDEMİR •
• Uğur KULECİ • Resul NARİN • İ. Arda
ODABAŞI • Ekrem SALTİK • Tanju SARI •
• Sir Stanley UNWIN • Erol ÜYEPAZARCI •

MÜTEFERİKA

EXLIBRIS

MÜTEFERİKA

Mehmet ERGÜN	3	<i>Nâzım Hikmet, Sabiha Sertel ve "Resimli Hergely"</i>
Bahattin DEMİR	51	<i>Osmanlı Gazetesi ve Kürtler</i>
Serhat BOZKURT		
İ. Arda ODABAŞI	83	<i>Kadın Dergisi (Selanik) Üzerine Bazı Notlar ve Basına Yansıyan İlk Sabatayizm Tartışması</i>
Erol ÜYEPAZARCI	113	<i>Sıradışı Bir Çizer: Cemil Cem ve Kendi Adıyla Çıkardığı Mizah Dergisi: "Cem" I</i>
Fatmagül DEMİREL	131	<i>Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Haftalık Mecmua'da Yayınlanan Okuyucu Mektupları</i>
Hâluk Harun DUMAN	143	<i>Yanlış Bir Bibliyografi Örneği: Muallim Naci</i>
Tanju SARI	153	<i>Bir Dergi Kapağında Leopold Levy</i>
Ekrem SALTİK	159	<i>Kitabın Tarihsel ve Kavramsal Evrimi</i>
Uğur KULECİ	173	<i>Denizcilik Tarihçesi Orhan Kızıldemir Bibliyografyası</i>
Orhan KIZILDEMİR	179	<i>Bandırma Vapurü</i>
Resül NARİN	185	<i>The Times'ın Penceresinden 19. Yüzyıl Adapazarı'na Bir Bakış</i>
Sir Stanley UNWIN	193	<i>Kiralık Kitap</i>
Çev.: P. ALAZ	199	<i>Hazine-i Evrak</i>

Bahattin DEMİR*

Serhat BOZKURT**

OSMANLI GAZETESİ ve KÜRTLER

“İttihat ve Terakki”nin temelini oluşturan “İttihad-ı Osmanî Cemiyeti” İstanbul’da Demirkapı’da Sirkeci Askeri Tıbbiye (Tıbbiye-i Şahane) mektebinde kurulmuştur (21 Mayıs 1305–3 Haziran 1889). Kurucuları “Ohrili İbrahim Temo, Arapkirli Abdullah Cevdet, Diyarbekirli İshak Sükûfî, Kafkasyalı Mehmet Reşit, Bakülü Hüseyinzade Ali”dir¹. Cemiyet üyelerinin temel amacı Osmanlı çöküşünü ve istibdadını durdurmaktır. Cemiyet üyelerinin gizli planı Yıldız Sarayı’nın geniş tahkikatı sonucunda öğrenilince pek çok öğrenci sürgüne gönderildi. Öğrencilerin çoğu da başkentten kaçmak zorunda kaldı. Cemiyet üyeleri bundan sonra çalışmala-

¹ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal partiler, İkinci Meşrutiyet Dönemi*, C. 1, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul, 1984, s.19.

rına ülke dışında devam ettiler. Cemiyet üyeleri Avrupa'da kendilerini daha çok basın alanında göstermişlerdir. Bunlardan *Osmanlı* gazetesi 1 Aralık 1897 tarihinde Cenevre'de, İttihat ve Terakki'nin önde gelen iki Kürt kurucusununda içinde bulunduğu kadro tarafından çıkarıldı. Bunlar; İshak Sükûti, Tunalı Hilmi, Abdullah Cevdet, Nuri Ahmet, Reşit, Halil Muvaffak, Akil ve Refik Beyler'dir². *Osmanlı* gazetesinin seslendiği "halk" daha çok Rumeli'de oluşmuş bulunan, az çok okumuş ve hayat düzeyi iyi bir durumda olan bir tür Osmanlı "Orta tabaka"sıydı. *Osmanlı* Cenevre'de hem Balkanlar yoluyla gelen bilgileri yayımlayan ve hemde davasının esaslarını bildiren bir organ olarak çalışıyordu³.

Yazılı Kürt kültüründe önemli bir yere sahip olan ilk Kürt gazetesi *Kürdistan*'ı, "Mikdat Midhat Bedirhan 22 Nisan 1898'de Kahire'de yayımlamaya başlar"⁴. Kürt tarihinde gazetecilik doğmuş oldu. Bu gazetenin çıkışı, Kürt toplumu, siyaseti ve aydınlanması için çok önemli bir gelişmedir. *Kürdistan* ilk sayısından itibaren yasaklı yayınlar arasında yerini almıştır. İkinci Abdülhamid tarafından Mısır'da kalması engellendiği için Mikdat Midhat Bedirhan, gazetenin yalnızca beş sayısını çıkarabildi⁵.

Kürdistan gazetesinin tarihindeki ikinci dönem, gazetenin Kahire'den, Cenevre'ya taşınmasıydı. Bundan böyle bu işi Mikdat Midhat Bedirhan'ın küçük kardeşi Abdurrahman Bedirhan üstlenmiş ve altıncı sayıdan itibaren "sahibi ve muharriri" olarak *Kürdistan*'ı yayımlamaya devam etmiştir. Mikdat Midhat, *Kürdistan*'ın ilk beş sayısını Kahire'de yayımlamıştı. Abdurrahman Bedirhan ise dört yıl boyunca gazetesini bir ülkeden diğerine taşıyıp durdu. "Sırasıyla İsviçre, Mısır, İngiltere ve yeniden İsviçre olmuştur"⁶. Gazetenin birden fazla yer değiştirmesinde padişahın casusları tarafından yapılan takipler ve editörün çektiği maddi sıkıntılar rol oynamıştır. Abdurrahman Bedirhan sürgüne gönderilinceye kadar İstanbul'da, Maarif Nezareti müdür yardımcısı olarak çalıştı. Avrupa'ya gönderilince padişah karşısı muhalefetle birleşti. Abdurrahman; Ermeni, Jön Türk ve diğer istibdad rejimi karşısı yapılarla iyi ilişkiler kurmuştur.

² Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895 – 1908*, İletişim Yay., İstanbul, 1983, s.106.

³ Mardin, a.g.e., s.108-109.

⁴ Malmısani, *İlk Kürt Gazetesi Kurdistan'ı Yayımlayan Abdurrahman Bedirhan (1868 – 1936)*, Vate Yay., İstanbul, 2009, s.115.

⁵ Celilê Celil, *Kürt Aydınlanması*, Avesta, İstanbul, 2001, s.28-29.

⁶ Malmısani, a.g.e., s.119.

O zamanki Jön Türk hareketinin önderlerinden olan Kürt kökenli Abdullah Cevdet ve İshak Sükûfî'nin denetiminde yayımlanan merkez yayın organı olan *Osmanlı* gazetesiyle Abdurrahman sıkı bir işbirliğine girmiştir. Celilê Celil, Abdurrahman Bedirhan'ın imparatorluğun değişik müslüman halklarından temsilcilerin de yazı kurulunda bulunduğu *Osmanlı* gazetesinin aktif bir üyesi olduğunu belirtmektedir. Abdurrahman Bedirhan'ın, Osmanlı gazetesinin çıkmasında emek harcadığı gibi, benzer şekilde; İshak Sükûfî ve Abdullah Cevdet Beylerin bir yandan herkesi Osmanlı olmaya çağıran yazılar yazabildikleri gibi; "Abdurrahman Bedirhan'ın, bazen hassas etnik temalara değinen, dergisine de yazmaktan veyahut yazı hazırlamaktan çekinmiyorlardı"⁷. Mesela *Kürdistan* gazetesinin 17. sayısında Abdullah Cevdet'in Paris'e Muvâsalat adlı şiiri yer alıyor⁸.

Abdurrahman Bedirhan, *Kürdistan* gazetesini çıkarmak için "İttihat ve Terakki"ye ait matbaalarda gazetesini çıkardığını ilan bölümlerinde görebiliriz. *Osmanlı*, No:24, 15 Teşrin-i sâni, 1898 tarihli sayısındaki ilan bölümünde: "*Bedirhan Paşazadelerden Abdurrahman Bey biraderinin Mısır'da tesis ve neşrine başladığı Kürdistan gazetesine devam etmek üzere şehrimize gelmiş ve matbaamızda altıncı ve yedinci nüshalarını basmıştır.*" Abdurrahman Bedirhan, *Kürdistan* gazetesinin devamlılığını sağlayabilmek için en azından bir süre "İttihad ve Terakki Cemiyeti"nden destek gördüğü görülüyor. Mesela *Osmanlı* "İttihad ve Terakki Cemiyeti" imzalı bir yazıda şu ifadeler var: "*Bin yardımla, sıkıntı ile külli mesarif bedeli olarak Osmanlı neşr olundu. Beberuhi çıkamıyordu. Bu da neşr olundu. (Kürdistan) keza. Bunu üzerine "efendi" de köle yıldırımına vurulmuşa döndü.*"⁹

"İttihat ve Terakki"nin saflarında önemli yeri olan ve aktif bir şekilde çalışmalar yürüten Abdurrahman Bedirhan Jön Türklerin 1902'de Paris'te yapılan kongrede Kürt delegesi olarak Hikmet Baban'la beraber hazır bulunmaları önemli bir noktadır. *Kürdistan* gazetesinin 31. sayısında Jön Türk kongresine ilişkin olarak biri Kürtçe, öbürü de Türkçe olmak üzere iki yazı yayımlanır. Yazıların altında herhangi bir isim olmasa da yazıları büyük olasılıkla *Kürdistan* gazetesinin başyazarı Abdurrahman Bedirhan kaleme almıştır. Dönemin aydınlatılması açısından önemli birer belgedir. Yazıların içeriği birbirine benzemek de. Kongreye kimlerin

⁷ M. Şükrü Hanoğlu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak OSMANLI İTTİHAD VE TERAKKİ CEMİYETİ VE JÖN TÜRK LÜK (1889 - 1902)*, 1.Cilt, 2. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 1989, s.628.

⁸ Hanoğlu, a.g.e., s.628.

⁹ Hanoğlu, a.g.e., s.535

katıldığı, kongre esnasında yaşanan birkaç sorundan, mesela bütün delegelerin Türkçe bilmemesi nedeniyle kongrenin hangi dilde yapılması gerektiği tartışması yer almakta ve anayasa hakkında bilgiler vermektedir¹⁰.

Abdurrahman Bedirhan'ın, *Kürdistan* gazetesini çıkarmak için maddi sıkıntı çektiğini ve sık sık yer değiştirdiğini *Osmanlı*, No:60, 10 Mayıs 1900 tarihli sayı-da “*Bedirhan Pâşâzâde ‘Kürdistan’ gazetesini muharriri Abdurrahman Bey birâderimiz bu hafta yine gazetesini neşre muvafak olmamıştır. Daha önce de ilan edildiği gibi matbaa harflerimizin bir kısmı Londra’ya gönderilmiş olması ve buradaki harflerin sadece Osmanlı’ya yeteceğinden Kürdistan okuyucularının Osmanlı’nın Londra’ya varıncaya kadar sabır ile beklemeler*”. Yine aynı şekilde *Osmanlı*, No: 65, 1 Ağustos 1900 tarihli sayı-da “*Bedirhan paşazade Abdurrahman Bey biraderimiz gazetesinin neşri için geçen hafta Londra’ya varmışsa da matbaamızın eksiklikleri giderilmediğinden Kürdistan’ın neşri birkaç hafta daha gecikecektir*”. Buna benzer daha ilanlar var onları da yazının daha sonraki bölümlerinde hem transkrip hem de güncellenmiş bir şekilde olacaktır.

Bu çalışmamızda Osmanlı gazetesinde Kürtleri konu alan dört makale ile *Kürdistan* gazetesi ile ilgili ilanların transkripsiyonunu ve güncelleştirmesini elimizden geldiğince yapmaya çalıştık. Makalelerin içeriği hakkında kısa bilgi vermek gerekirse, bunlardan birincisi, *Osmanlı*, No: 51, Cenevre, 1 Kânûn-ı sâni 1900 “*Arnavutlar ve Kürtler*” adlı makaledir. Makalenin altında herhangi bir isim olmasına rağmen yazarının İshak Sükûfî olduğu ve yazarın bu yazıyı ilk olarak *Kürdistan* gazetesi için hazırladığını M.Şükrü Hanioglu aktarmaktadır (Hanioglu, 1989, s.628). Yazının içeriğinden söz edersek bu iki halkın Osmanlı İmparatorluğu için ne kadar önemli bir yere sahip olduklarını, Osmanlı’nın Batıda tutunmasının yegâne aracı olarak Arnavutları görmekte olduğunu diğer taraftan Doğuda İran ve Rus saldırılarına karşı ancak Kürtlerin sınırları koruyacağına ve bu saldırılara cevap verebilecek gücün yine Kürtler olduğunu dile getiriyor. Osmanlı Devleti Kürtleri ve Arnavutları iki yiğit milleti kuvvetli bir dayanak olarak saymıştır. Makaleye devamla: “*Osmanlı topraklarında bulunan Arnavutlar, Yemenliler ve Kürtler yavaş yavaş imtiyaz talebine kalkışmaları ümitsizlikten başka bir şeye yorumlayamıyoruz. Çünkü tehlikeli durumun akıbeti körlerin bile görebileceği derecede açık ve ortadadır. Bizim için kurtuluş çaresi bütün Osmanlıların birlik ve ittifak etleyerek uygulamada olan zalim idareyi el birliğiyle ıslah ederek refah içerisinde*

¹⁰ *Kürdistan Gazetesi*, sayı 31, 1902, s.1-4.

yaşamaktır. Bu yol seçilmediği takdirde idam fermanımızı kendi ellerimizle imzalamış oluruz?. Devamında bu iki milletin içinden çıkan ve dünya tarihinde önemli bir yer tutan kişiler hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca Kürt edebiyatı ve tarihine de değinmektedir. Hem İkinci Abdulhamid hem de daha sonra yönetimi ele geçirecek olan “İttihad ve Terakki”, bu iki milleti devletin devamlılığı için bir koruyucu olarak gördüklerinden bu iki milletle özel olarak ilgilenmekteydiler. Özellikle Kürtçe ve Arnavutça yayınlar üzerinde sıkı bir denetim bulunmaktadır. Örneğin ruhsatlı basılan Kürtçe lugat ile ruhsatsız basılan Arnavutça elifba yasaklanması ve İstanbul’daki kitapçılarda bulunan nüshalarının görüldüğü yerde toplatılması istenmişti.¹¹

İkincisi *Osmanlı*, No: 35, Cenevre, 1 Mayıs 1899 “Kürdistan Gazetesi” yazısıdır. Çoğu araştırmacı makalenin içeriği olarak *Kürdistan* gazetesi üzerindeki baskılara değindiğini aktarmaktadır. *Kürdistan* gazetesinin çıkmaması için gazete editörüne birçok yerden baskı yapılmaktadır; ama bu makalede bunlara değinilmiyor. Mesela Osmanlı yönetimi Abdurrahman Bedirhan’ı siyasal çalışmalarından alıkoymak ve yurda dönüşünü sağlayıp cezalandırmak amacıyla içerde de aile bireylerine baskı uygulanmış. Ama bu makalede baskılarla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Araştırmacılar sadece makalenin ismi üzerinden hareket ettiklerinden büyük bir yanlışlığa düşmektedirler. Kısaca içeriğine değinirsek; Abdülhamid döneminde yaşanan sıkıntılar ile mukayeseli bir şekilde Abdülhamid öncesi ve sonrasının Kürdistan’ın belli yerlerinde yaşanan nüfus azalımına dikkat çekilmektedir.

Üçüncüsü *Osmanlı*, , No: 52, Cenevre, 15 Kanun-ı sani 1900, “Kürdistan’dan Mektup” adlı yazıdır. Bunun içeriği ise Ermeni ile Rus gönüllülerinin Doğubeyazıt’a saldırımları ve Abdülhamid’in Kürdistan’ı Ruslara sattığı yönündeki haberdan sonra Kürt aşiretlerin tutumları ile ilgili bilgi verilmektedir. *Osmanlı* gazetesi-

¹¹ “Üç yüz on tarihli ruhsatnâmeğe merbûât Kürdce lugat kitabıyla ruhsatsız basılan Arnavudca elifbâ risâlelerinin kâmil men’î şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhî iktizâ-yı âlisinden bulunduğu mâbeyn-i hümayûn başkitabet-i celîliyyesinden bâ-tezkire-i husûsiyye bildirilmiş ve ber-muceb-i emr ü fermân-ı hümayûn cenâb-ı pâd-şâhî iktizâsı ifâ ve vilâyât-ı şâhânede kitâbcı dükkânlarında tesâdüf olunacak nüshâlarının hemân ahz ve irsâli lüzûmu icâb iden devâir ile umûm maârif dâirelerine izbâr kılınmış olduğundan nezâret-i celîliyye-i dâverilerince de iktizâsının ifâsı husûsuna himem-i aliyye-i âsafâneleri derkâr buyurulmak bâbinda emr ü fermân hazret-i menleh-ül-emrindir. Fi 12 Cemâziyelevvel sene 324 ve fi 21 Haziran sene 322. Maârif-i Umûmiyye Nâzırı”. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi, 5.7.1906, 1024/41.)

ne gönderilen mektuba *Osmanlı* gazetesinin aşiretlerin birleşmesine yönelik görüşü; “Birleşme ve ittifakınıza itiraz edemeyiz. Her şahs namusunu koruma ve hay-siyeti için elinden geldiği kadar hizmette bulunmakta özgürdür. Yalnız daima dile getirmekten çekinmediğimiz bir hakikat var ki o da hususi ittifakların milli haya-tımız için refah sağlayamaz olmasıdır. Belki ölümümüzü geciktirir. Başarmamızın yolu bütün *Osmanlı* milletlerinin birleşmesinde ve Abdülhamid’in kahr ve yok’ol-masındadır”.

Dördüncüsü *Osmanlı*, No: 20, Cenevre, 15 Eylül 1898, “Bedirhanpaşazadeler” adlı yazıdır. İçeriğine göz atarsak Bedirhanilerin kimler oldukları, *Osmanlı* devletinde nasıl bir statüye sahip oldukları, İstanbul’a sürgün edildikten sonra yaşadıkları sorunlar hakkında bilgi vermektedir.

Avrupa’da Abdülhamid yönetimine karşı gelişen muhalif oluşumlarda Kürtler de önemli roller üstlenmişlerdir. *Osmanlı* gazetesini çıkaranlardan Abdullah Cevdet, İshak Sükûti ve daha sonra *Kürdistan* gazetesini çıkarmaya devam eden Abdurrahman Bedirhan bu muhalif kanat da yer alan isimler arasındaydılar. Abdurrahman, gazetesi; *Kürdistan*’ın yayımını devam ettirmek için Avrupa’ya gittiğinde birçok sorunla karşılaşmıştır. Burada İttihatçılarla kurduğu ilişkiler sayesinde gazetesini onların matbaasında çıkarmış ve yayınlarında *Kürdistan* gazetesiyle alakalı yazı ve ilanlara yer vermekteydiler. Abdurrahman, özellikle *Osmanlı*’nın başında bulunan Abdullah Cevdet ve İshak Sükûti ile sıkı bir yardımlaşma yoluna gitmiştir. *Osmanlı*’nın çıkmasında Abdurrahman katkılarda bulunmuş gibi Cevdet ve Sükûti herkesi Osmanlılık fikrine davet eden yazılar yazdıkları gibi diğer taraftan Kürt damarının ağır bastığı *Kürdistan* gazetesine de yazılar yazdıkları ya da en azından yazılar hazırlamaya çalıştıkları bilinmektedir. Çevirisini yaptığımız makalelerin ana teması *Osmanlı* Devletinin kurtuluşunu ve istibdad döneminin sona ermesinin ancak; imparatorluktaki bütün halkların omuz omuza vererek kurtulacağı şahsi ittifakların ancak geçici bir süreliğine çare olduğunu dile getirmektedirler. “Arnavutlar ve Kürtler” ile “Bedirhanpaşazadeler” yazıların da Kürt tarih ve edebiyatı hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır.

OSMANLI GAZETESİ'NDEN BİRKAÇ YAZI

Yazıların Sadeleştirilmişİ

ARNAVUTLAR VE KÜRTLER

(*Osmanlı*, No: 51, Cenevre, 1 Kânûn-ı sâni 1900, s. 1-3.)

Altı yüz seneden beri cihanın üç büyük kıtasına hâkim olan Osmanlı Hükümeti ki: muazzam bir hilafet abidesidir.

Eskiden beri Osmanlı Devletinin doğu hududunda Kürtler, batı hududunda ise Arnavutlar gibi iki yiğit millet kuvvetli bir dayanak sayılmıştır. Bir zamanlar Osmanlılar, II. Murat ve Fatih gibi eşi benzeri olmayan iki yaradılışın, iki büyük cihangirin dünyayı kasıp kavuran sürekli çalışmaları sayesinde hemen Rumeli'nin geneline ve Arnavutluk'a sahip oldular. Rumeli'nin yenilmiş kavimleri arasında gerek zekâ ve dirayet gerekse yiğitlik ve cesaret hususlarında bu muazzam hükümetin temelini sağlamlaştırılması ve yapısının yükseltilmesi için Arnavutlardan daha iyi bir unsur olmadığı Osmanlıların dikkatini çekti. Bu derin görüş sayesinde ki: mağlup olan kavimlerden Rum, Bulgar, Sırp ve Ulah gibi muhtelif unsurlara birlik fikrini aşılama tenezzül etmedikleri halde Arnavutların mühim bir kısmı birlik dâhiline girmek için maddi ve manevi hiçbir gayretten geri durmadılar.

Bu mühim meselede Osmanlıların gayreti bir derece idi. Yaradılışındaki yiğitliği ve savaşta yeteneği ile dillere destan olan "Kastirpoti" hanedanından İskender Bey'in, iş yapabilme kuvveti, insanüstü direnişi, zorlaması, ısrarı bile fayda etmedi. Az zaman sonra Arnavutların bir kısım ileri gelenleri bir sözleşmeyle birleştiler. Bu birleşme ortaya çıktıktan sonra Arnavutlar Rumeli kıtasında Osmanlı Devleti için ciddi bir dayanak oldu. Arnavutlar Osmanlı Hükümeti'nin her zaman harbe hazır büyük bir ordusu olmayı kabul etti. Halende öyledir.

Arnavutlar, tarihte, zafere ulaşamadığı karanlık devirlerde Asya'dan Avrupa'ya hicret eylemiş eski kavim Pelasgellerin ahfadındandır. Eskiden beri çeşitli beyler idaresinde ve ihtiyar meclisleri nezaretinde özgürce yaşamaya çalışmışlardır. O eski alışkanlıklarını bu güne kadar korumuşlardır.

Arnavutların insanlık tarihine ilk adımları Büyük İskender'in ortaya çıkışıyla başlar. Büyük İskender aslen Arnavut olduğu gibi himayesinde bulunan ve tarihte Makedonyalılar olarak bilinen millet de Arnavutlardan ibaretti. Arnavutlar yalnız Büyük İskender gibi cengaverler yetiştirmekle kalmayıp daha sonra Romalıların en büyük rakibi olan "Pyrhus" gibi "Tuta" gibi gerçekten kahraman ve çalışkan hükümdarlar yetiştirmişlerdir.

Arnavutlar Osmanlı idaresine girdikten sonra devletin toprağını genişletmek hususunda Osmanlılara kol gücüyle yaptıkları maddi yardımlardan başka, fethedilmiş toprakları fethedenlerin ellerinden korumak için devletin temel gücü olan kanunları ve nizamları uygulamaya, Osmanlı Devletinin siyasetine ve halka ait işleri hakkıyla yürütme gücüne sahip, işleri çevirip düzenlemeyi bilen becerikli insanlar yetiştirmekle manevi açıdan da yardımcı oldular.

Genel olarak Osmanlı Devletinin düşüşe başladığı bir devirde sadrazamlığa gelerek devleti, genişleme devrindeki yücelik mertebesine yükselten ve beğenilmeye başlayan büyük yiğitliğiyle, Osmanlı bayrağını Viyana burçlarında dalgalandıran Köprülü Mehmet Paşalar, Arabistan ve Yemen fatihi olan Sinan Paşalar, Arnavutların birliğe dâhil olduktan sonra

yetiştirdikleri meşhurlardan sayılırlar. Keza muharebe meydanlarında hakkıyla kullandığı kılıcı elinden bırakarak kaleme sarıldığı zaman Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu düzeltmek için büyük diplomatları imrendiren düşünceleri, en büyük edebiyatçılara örnek olmaya layık üsluplarıyla, Osmanlı siyasetinde ve lisanında yeni bir derinlik yaratmaya muvaffak olan Görüceli “Koçi” Beyler de Arnavut milletine mensuptur.

Osmanlı Devletinin doğu hududundaki dayanağı olan Kürt milletine gelince: Kürtler tarihin tayinine güçlerinin yetmediğı bir devirde Hirat (?) ve Horasan taraflarından göç ederek bu günkü Kürdistan ve Kürdistan'a bağı olan yerlere, İran'ın birçok mahallerine, Belucistan ve Afganistan'a kadar dağılmışlardır.

Kürtler de Arnavutlar gibi ayrı ayrı beyler idaresinde bağımsız (azade-ser) olarak yaşamayı Arnavutlardan farklı olarak aşiretler şeklinde yaşamlarını sürdürmeyi adet ettiklerinden insanlık tarihinde mühim bir mevki kazanamamışlardır.

Yaradılışları açısından yiğıt ve harbi denemiş olan bu milletin, milli tarihi, birbirini takip eden savaşlardan ibaret olup bu uğurdaki fedakârlıkları da çoğunlukla kendilerine mal olmayıp komşu milletlerin eşi benzeri olmayan zafernamelerinde garip örneklerle sıkıştırılmak üzere seçilmiştir.

İran mitolojisinde harikulade insanlar sınıfından addedilen bir takım söylentiler ve bu söylentiler ile İranlıların birçok muharebede söyleniyor ki, bugün o muharebeler Kürtler ile İranlılar arasında olduğı, o harikulade insanların da Kürtler olduğı anlaşılmaktadır.

İşte bu doğal hayatın bir sonucu olarak Kürtler'da hiçbir zaman hükümet kurma fikri uyanmamıştır. Kürtler gayet zeki ilerlemeye ve medeniyete son derece uygun bir halk oldukları halde, bu cehalette kalmalarının başlıca sebebi o serbest yaşayışlarındandır.

İlkçağlarda Sasani tabakasından IV. Hürmüz'ün oğlu Hüsrev Pervizi tahttan indirilmesi ile İran saltanatını ele geçiren ve “Behran Çopin” namıyla meşhur olan hükümdar Kürtlerin yetiştirdikleri tanınmış önemli kişilerdendir.

Tarihten [M.Ö] 2300 sene öncesinde “Yunan” serdarı meşhur “Eksenefon” on bin askerle İran üzerine sefere çıktığı sırasında, bu askerlerin dönüş yolunda önlerini keserek büyük bir hezimete uğratan yiğıt Kürt milleti idi.

Büyük İşkender Asya fethini tamamlamak için Hindistan'a sefer yaptığı zaman, Kürtler de çeşitli milletler yanında, Nuhun Gemisi'ni andıran İşkenderi'in korkutucu ordusunun öncü birliklerinin ağırlığını oluşturuyordu. Hz. Ömer (Ömer-ül-fâruk) devrinde Mezopotamya (El-cezire) ve Kürdistan'ın pek çok yerinin kurtuluş ve birlik dâhiline girdikten sonra, Kürtler, eski dinlerini terk ederek İşlamiyet'i kabul ettikleri halde eski yaşayışlarını devam ettirmişlerdir. Abbasilerin yükselişleri döneminde Cezire ve Kürdistan, medeniyetin en yüksek mertebesine yükselmiş ve yer yer tesis edilen medreseler ve kütüphaneler ile o Mezopotamya'nın geniş çölleri, o Kürdistan'ın geçit vermeyen dağları bir marifet ve medeniyetin gül bahçesi olmuştur. Kürtler o medeniyetin beşiğinde bile, yaradılışlarındaki adet-perestliğı terk etmeyerek şehirlerin tantana ve yalancı gösterişine karşi sade hayatlarını tercih etmişlerdir.

Abbasi halifeliğinin düştüğü dönemde Küçük Asya'da ortaya çıkan karma-karışık durumda yani kuzeydoğudan güneydoğuya cereyan eden dehşetli Moğol akımında Kürtler, o koparıcı tufan belası akıma mertçe karşi koymuşlar ve yazık ki daha sonra Moğol askerleri tarafından

katliama uğratılmışlardır. Moğol istilası biter bitmez, Kürdistan, Tavâif-i mülük¹¹ elinde kalarak Bitlis ve Diyarbekir gibi bazı yerlerde ufak Kürt Hükümetleri oluşturulmuş ise de Kürdistan'ın geneli tek hükümet idaresinde birleşmemiştir. Bu birliğin oluşmama sebebi ise Kürtlerin doğuştan özgür (azade-ser) yaşamaya hayran olmalarıdır. Hatta meşhur Kürt edebiyatçılarından Şeyh Ahmet Hani (Xanê)¹², “Mem û Zîn” namıyla bilinen seçkin eserinin giriş kısmında Kürtlerin hükümet kurmaktan çekinme nedenlerini meseleye vakıf ve hâkim olana yaraşır bir şekilde izah etmiştir. Kürtler az zaman sonra İslam'ın koruyucusu lakabını hakkıyla kazanmış olan Selahattin Eyyubi gibi bir çalışkan kahraman yetiştirdiler. O sel gibi afata karşı gelen bu mert, yalnız İslam âlemini değil Asya ve Afrika'yı yani bütün doğuyu, batının hukuk-kırıcılığından muhafaza etti. Bu çok değerli zata İslam koruyuculuğunu değil doğu kavimlerinin büyük koruyucusu unvanı verilirse layıktır. Yoksa Asya ve Afrika'nın şimdiki asırda düşmüş olduğu zor duruma o tarihte başlayacaktı. Bu zat, bu vahşi istilaya karşı yalnız kahramanlık, adalet, şefkat ve insaniyet gibi büyük insani vasıflar ile karşı durdu. Vicdanları fanatizm (taassub) zehiriyle ve kıskançlık ateşiyle harap ve berbat olmayan bütün doğulular bu büyük unvana saygı göstermeye mecburdurlar. Düşüncesindeyiz.

Osmanlı hükümeti genişleme devrinde mekânı cennet olan Yavuz Sultan Selim Kan hazretleriyle Şah İsmail Safevi arasında oluşan uyuşmazlık neticesi olarak ortaya çıkan meşhur “Çaldıran” muharebesinin sonunda bütün Kürdistan idris-i Bitlisi'nin ileri görüşlülüğü sayesinde Osmanlı Hükümeti'nin idaresine geçmiştir. O tarihten itibaren Kürtler, Osmanlı Devleti'nin doğu hududunu muhafaza etmeyi ve savaşa hazır büyük bir ordu şeklini almayı kabul etmiştir. Kürtler Osmanlı'nın himayesine geçtikten sonra sayısı bıkınlığa sebep olacak derecede çok ünlü insanları yetiştirmekten boş kalmamışlardır.¹³ Mir Şeref vb. bu toplumdandır. Amacımız bir Arnavutluk ya da Kürdistan tarihi yazmak değildir. Yalnız Osmanlı Devleti'nin bu iki güvenilir kuvvetin hâlihazırda karşılaştıkları zor durumları açıklamaktır.

Bugün Arnavutluk diğer memleketlerimiz gibi viran olmuş, halkı yoksul ve perişandır. Nahiyeler, kazalar, hatta şehirler bile ilim ve fen kuruluşlarından mahrum olduğu gibi, hakkını elde etmek, saldırılardan korumak gibi hükümetin vazifeleri kaybolmuş, idare şekillerinde, geçmiş asırlara rahmet okutacak derecede kötülüklere bulaşmış bir vahşilik mevcuttur. Arnavutlar bir taraftan Avusturya, deniz tarafından İtalya ile ilişkide olduklarından eğitim ve terbiye görmüş, dünyayı anlamış, hâlihazırın siyasetini öğrenmiş birçok insana sahiptirler. Bunlar memleketlerinin hüsrana uğramış halini görecek ve bu halin neticesi olarak milletlerinin yabancıların esiri olacağı hatırladıkça “denize düşen yılanı sarılır” meselesiyle harekete kalkıyorlar. Arnavutluk için imtiyazlı bir idare talebinde bulunuyorlar.

Hakikaten bunlar bu gün azınlıkta ise de baş gösteren olaylar Arnavutlukta bu fikirlerin gittikçe yükseldiğini ispatlamaktadır.

---

¹¹ Abbasi İmparatorluğun yıkılmasından sonra İslâm âleminde teşekkül eden küçük devletler. Anadolu Beylikleri. (y.h.n.)

¹² Şeyh Ahmet Hani (Xanê) Kürt edebiyatçılarından olup, şiire olan hâkimiyetiyle Kürt edebiyatını ihya etmiştir. En seçkin eseri “Mem û Zîn yani Mahmut ve Zeynep” unvanıyla yazılmış olduğu şiir kitabıdır. Bu eser ismini hatırlayamadığımız bir zat tarafından Almancaya tercüme edilerek Berlin'de basılmıştır. Arapça tercümesi dahi mevcuttur. Kürtçe metnini Bedirhan Paşazade Abdurrahman Bey biraderimiz *Kürdistan* gazetesinde parça parça yayınlamakta idiler. Bu kıymetli kitabın basımını adı geçen Mir'den bütün can atanlar marifet temenni eder [Bu not metnin aslına aittir.].

¹³ Bundan fazla bilgi almak isteyenler Şeref Han Bitlisi'nin *Kürdistan Tarihi*'ne müracaatlarını tavsiye ederiz [Bu not metnin aslına aittir.].

Bu arada geçenlerde Debre’de ortaya çıkan olay bu guruptandır. Debre’liler isyan öncesinde dükkânlarını set yapmışlar. Gönderilen müfettiş paşaları kovmaya kalkışmışlardır. Müfettişlerden, Arnavutlukta Arnavutçayı Türkçe ile birlikte ders olarak okutulmak üzere çeşitli mektepler açılmasını talep etmişlerdir. Bu talep, paşalar tarafından dikkate alınmaması nedeniyle kışlayı kuşatarak martin kurşunlarıyla kışlanın camilerini parçalamışlardır. Bu olayın ardından hükümet, askeri silâhına almış ise de Arnavutlar Yeni Cami’ye toplanarak askere karşı koymak için aralarında “and (besa)” içmişlerdir. Kumandan da askere dörder yüz fişek dağıtarak, halktan hareket görülürse ateş etmelerini tembih etmişti. Dağlı Arnavutların Debre’ye hücum etmemesi için de tedbirlere uyulmuştur. Bu arbede esnasında beş zaptiye ile iki asker ölmüştür.

Debre’liler görünüşte iki kısma ayrılmışlarsa da taleplerinde farklılık olmamakla beraber özünde müttelik oldukları kuvvetle şüphelidir. Arnavutlar talepleri dikkate alınmadığı takdirde Arnavutlukta var olan idareyi rafa kaldıracaklarını açıkça söylüyorlardı. Bu gidişle Arnavutluk merhum Bosna-Hersek’in yolunda gidecek gibi görünüyor. Acaba bu zor ve elemli durumlarda bu tükenme delillerine karşı Yıldız’ın anlayışsız sakinleri, maksada uygun olarak ne gibi tedbirler (!) düşünüyor?

İnsaf edilsin, bugün Rumeli’de hayatımızın devamı Arnavutluk ile sağlanıyor. Arnavutluk elden çıktıktan sonra Yıldız’ın zevk ve sefa düşkünlüğü, zulüm ve sonu düşünülmeden yapılan israfın yeri olan İstanbul’u ne ile koruyabileceklerdir? Bir insan ne kadar sefil, ne kadar hayâsız olursa olsun hiç olmazsa sonu düşünülmeden yapılan israfın önünü almak için bir şeyler yapar. Şahsi menfaati için bile olsa bu gibi olayların önünü almaya çalışır. Yirmi üç seneden beri devam eden kötülük Osmanlı halkını canından bıktırmış, hayattan ümitsiz etmiştir. Bu ümitsizlik nedeniyle dün Osmanlının şan ve şerefini yükseltmek için hayatlarını feda etmeyi kendilerine bir minnet bilen Arnavutlar, bugün şu idarenin altında bulunan rezaletten kurtulmak için istiklal hevesine düştüler. Manevi açıdan intiharı göze aldırıyorlar. Bu nedenle asırlardan beri gerek meydan savaşında gerekse siyaset sahnesinde ölümsüz eserler bırakan Arnavut büyüklerine ve Arnavut kavmine ciddi ve samimi olarak aşağıdaki hitaba yüzümüzü çeviriyoruz:

Altı yüz seneden beri koruduğumuz siyaset ahengi Osmanlının büyük şöhreti altında kullanılmaya alışılmıştır. Bizim yaşam ve ölümümüz yine bu muazzam birliğin devamıyla mümkündür. Bu birliğin ahengi bozulduktan sonra Osmanlı topraklarındaki çeşitli milletler hayatlarının devamından ümitlerini kessinler. Çünkü bu dönemin zorlukları, statüko (muvâzene-i umumiye) adı verilen Avrupa’nın esaret tokası bunu gerektiriyor. Zaten tabi olduğumuz mukaddes kanunlar, bin üç yüz sene önce milliyet zincirlerini kırmıştır. Bizi zihinde tasarladığımız prestijden men etmiştir. Bu gün Arnavutların asilce yapacakları bir hareket vardır. Arnavutlar Osmanlı topraklarında şu anki idareden hoşnut değildir. Hoşnut olmayan kısımlarda birleşerek, yekvücut olarak mülkümüzün, milletimizin mutluluğunu talep etmeli ve gaspçılardan zorla hakkımızı geri almalıyız. Böyle ayrı ayrı hareket edersek hepimizin kahrolacağı ve yok olacağı şüphesizdir. Arnavutlukta bulunan Sırp, Yunan ve İtalyan tahrikçilerinin yutturmak istedikleri zehri, siyasi çıkarlarının haplarını yutmamak, bunu yutturmak isteyenleri kahr etmek gerekir. Gerek Arnavutluk ve gerekse Arnavutların çıkarları için görünen en önemli vazifedir.

Kürtlere gelince: bu gün Rusya hududu için çok kuvvetli bir askeri birlik oluşturmuşlardır. Kürdistan’ın kötü idaresi Arnavutluk’a rahmet okutacak derecede gaddarcadır. Kürtler İran ile Rusya sınırları arasında bulundukları için Avrupa medeniyetinden Arnavutlar kadar

etkilenmediklerinden şimdilik istiklal için hareketleri görünmüyorsa da yaşanan zorluklar onları da bu yolda harekete mecbur edeceği ortaya çıkan olaylardan anlaşılıyor. Kürdistan'da ortaya çıkacak bir ihtilal Rusya'nın Anadolu'ya serbestçe girmesine sebep olacaktır. Kürt öncüleri ve büyükleri bunu böyle bilmelidirler. İran hududunda bulunan Kürt aşiretlerinden bir kaç çeşitli imtiyazlar talep etmek için birleşiyorlarmış. Bu meseleye hayret ettik! Hükümet idaresi böyle seyirci kaldıkça özel imtiyazlar hayatımıza refah getireceği yerde ölümümüzü çabuklaştıracağı ortada iken Osmanlı topraklarında bulunan Arnavutlar, Yemenliler ve Kürtler yavaş yavaş imtiyaz talebine kalkışmaları ümitsizlikten başka bir şeye yorumlayamıyoruz. Çünkü tehlikeli durumun akıbeti körlerin bile görebileceği derecede açık ve ortadadır. Bizim için kurtuluş çaresi bütün Osmanlıların birlik ve ittifak eyleyerek uygulamada olan zalim idareyi el birliğiyle ıslah ederek refah içerisinde yaşamaktır. Bu yol seçilmediği takdirde idam fermanımızı kendi ellerimizle imzalamış oluruz.

Bir defa serin kanla düşünelim. Osmanlı sınırlarında bu muazzam devletin yükselip büyümesi için hayatını feda etmiş binlerce kahramanımızın, ebediyete kadar duracak, şehitlerin kutsal mezarları mevcuttur. Hatta birçok Arnavut kahramanın gömüldüğü yerler Türkler ve Kürtler tarafından ziyaret yeri olarak kabul edilmiş olduklarını, oralara seyahat edenler iyi bilirler. Arnavutlukta da hayatını feda etmiş olan Türk, Kürt, Laz birçok şehitlerin türbeleri Arnavutlar tarafından ziyaretgâh kabul edilmiş olduğu malumdur. İnsaf edilsin, bu kadar maddi ve manevi bağlar kesilebilir mi? Kanlarımız birbirine o derece karışmış ki Avrupa'nın yeni felsefesinin propagandacıları asırlardan beri hiçbir çalışmadan ve gayretten geri durmadıkları halde bizim kadar milliyet zincirlerini kıramamışlardır.

Sonuç olarak diyoruz ki: birleşme selametimizin sebebi, nifak ise hüsrân ve talihsizliğimizin sebebidir. Birleşelim zalimleri ve hainleri mahvedelim. Yoksa kurtulamayız.

KÜRDİSTAN GAZETESİ

(*Osmanlı*, No: 35, Cenevre, 1 Mayıs 1899, s. 5)

Cenevre'de Bedirhan Paşazade Abdurrahman Bey tarafından çıkartılan Kürdistan Gazetesi'nin on üçüncü sayısında "Kürdistan'da Nüfus Azalımı" unvanıyla Diyarbekir'in ileri gelenlerinden bir zatın yazmış olduğu bir mektup görüldü. Bu mektup birçok acı gerçeği içinde barındırıyor. Merhum Bedirhan Paşanın Cezire mütesellimi¹⁴ bulunduğu zamanlar beş altı yüz nüfusa sahip kasabalar bugün yirmi otuz nüfuslu köylere (Karye) dönüşmüştür. Köyler ise yerle bir olmuştur. Kürdistan'da açlık, yoksulluk, zulüm ve haksızlık yüzünden günler geçtikçe mevcut nüfus mahv ve yok oluyor diyor. Eskiden beri doğu hududumuzdaki muharebelerde

¹⁴ Tanzimattan evvel vali ve mutasarrıfların uhdelelerinde bulunan sancak ve kazaların idaresine memur edilenler hakkında kullanılan bir tabirdir. Lûgat manâsı teslim olunan şeyi alıp kabul eden demektir. Bunlara "Voyvoda" denilirdi. İkinci Mahmut zamanında merkeziyet usulü tesis edilinceye kadar vezirlerle mirmiran gibi mansıp sahiplerinin ekserisi sefere gittikleri zaman mansıplarını "mütesellim" ile idare ederlerdi. Bunların avaidi mütesellimler tarafından toplanır ve kendilerine gönderilirdi. Bazı yerlerin mütesellimleri yarı mûti, yarı asi olan yerli derebeyleri idiyse de onlar tarafından da mansıp sahiplerine maktu surette bir miktar şey verilirdi.

kahramanlık ve yiğitlik gösteren Kürt kavmi, Kürdistan halkı bu gidişle mahv ve yok olacağını ima ediyor. Rusya yönünden bir saldırı meydana geldiğinde saldırıya karşı Osmanlı hükümetinin en mühim müdafaa araçlarında biri olan Kürdistan halkının yok olmaktan korunmak için – görüşü şahsından başka kimseye bağlı olmayan? — Abdülhamit'in dikkati çekilmek isteniliyor.

Ne boş yalvarma ne de yer temenni etme!

Abdülhamit yalnız Kürdistan'ı değil bütün İslam aleminide yok etmeye hazırlamış. Bir dakikalık hayatı, hatta soluk alıp vermesi bile İslam âlemi için panzehiri olmayan bir zehirdir. Bakışı, nefsinin hatta uğursuz gölgesinin dokunduğu uğursuz nüfuzunun varabildiği yerler baykuş yuvasına dönüyor ve tanınmaz oluyor. Bu memleketlerin halkına cehalet, uğursuzluk, felaketler ve bela yağıyor. Mektup sahibi insaf etmiş de ölçülülüğünü koruyabilmiştir. Kürdistan'da azalan nüfus öyle bir hale gelmiş ki durumun hayal edilmesi bile insanı dehşete düşürüyor. Hükümetin resmi cetvellerine bakılsa bu hakikat daha iyi anlaşılır. Bundan tahminen kırk yıl önce yani Muhlis Paşanın Diyarbekir valiliği döneminde Diyarbekir şehrinin mevcut nüfusu kırk beş bin olarak belirlenmiş ve deftere kaydedilmiştir. Bugün ise resmi istatistikler Diyarbekir şehrinin on beş bin nüfuslu olduğunu gösteriyor. Demek yalnız şehir dâhilinde kırk sene zarfında otuz bin nüfus azalmıştır. Kürdistan'daki nüfus azalmasının küçük bir karşılaştırmasını yaptık. Köylerin daha fazla zulme maruz kaldığı dikkate alınırsa Kürdistan'da ki nüfus azalmasının dehşeti daha iyi anlaşılabilir. Halk zulüm ve haksızlıklardan o derece usanmış ki mezhep farklılıklarını dahi dikkate almayarak her türlü düzenden habersiz olan, İran hükümetinin himayesine girmeyi cana minnet biliyor. Bu gidişle Rusya'nın bin türlü hile siyasetine ve savaş ilanına ihtiyaç bile kalmadan, zulüm kalmayacak. Zulüm ve gaddarlıktan rahatsız olan halk, eski düşmanlıklarını unutarak, dillerinin aynı olmayışını dahi önemsemeyerek, Rusya'yı kendileri davet edeceklerdir. Zaten Abdülhamit'in tek istediği de budur.

Bu münasebetle şerefli zatlara deriz ki Abdülhamit'in dikkatini Kürdistan halkı üzerine çekmekten ise Kürdistan halkının dikkatini Abdülhamit'in üzerine çekmek ve bütün Müslümanları bu Yezid'in beynine bir kurşun sıkmaya davet etmek İslam âlemi için daha faydalıdır.

KÜRDİSTAN'DAN MEKTUP

(*Osmanlı*, No: 52, Cenevre, 15 Kanun-ı Sani 1900, s. 5–6)

Ermeniler ile Rus gönüllülerinin Bayezid (Doğubeyazıt) yönüne hücum etmeleri ve oradaki halk ile çarpışmaları Kürdistan'da mühim bir heyecan ve uyanışın çıkmasına sebep oldu. Olay yerinde asker bulunmadığı ve sonradan da gönderilmediği için " Abdülhamit Kürdistan'ı Rusya'ya satmıştır " haberi bütün halk tarafından duyuldu.

Bu haber elektrik akımıyla rekabet edercesine kasabadan kasabaya, aşiretten aşirete yayıldı. On gün içinde Kürdistan'da haberi duymayan fert kalmadı. Şimdi herkes Abdülhamit'e lanet ve nefretler yağıdırıyor. Bu mesele üzerine İran hududunda bulunan Kürt aşiretleri kendi

aralarında kardeşlik antlaşması yaptılar. Eskiden beri devam eden kan davalarını unutarak el birliğiyle vatanın imdadına koşmaya yemin ettiler. Şayed Abdülhamit Kürdistan'ı satmış veya gizlice Rusya'ya vermiş ise doğal olarak oluşan bu birliğe hükümet engel olur. Böyle bir engelleme ortaya çıkarsa, Kürdistan vilayetlerinde bulunan vali ve kumandanların Kürt fedaileri tarafından bir günde idam edilecekleri ve askerinin silah depolarının yağma edileceği birliğin gerekliliklerindendir.

Birlik gittikçe büyümektedir. Rus ve Ermeni hücumları bir daha tekrar ederse Kürdistan'ın geneli bu birliğe dahil olacak artık Abdülhamit'in kendi başına ve korkakça yaptığı işler, Kürdistan'da dikkate alınmayacaktır. Acemistan'da¹⁵ oturmakta olan Kürt aşiretlerinde bu birleşmeye katılacakları kesindir. Bu yüzden İran hükümeti bu çeteleri hududdan geçirdiğine sonra pişman olacaktır. Çünkü gerek Türkiye ve gerek İran hükümeti idaresinde bulunan Kürtlerin nüfusu bugün beş milyon kadar olduğu tahmin edilmektedir. Bu ittifak oluştuktan sonra ne İran hükümeti, ne de Abdülhamit Kürt kıyımının önüne geçemeyebilir. Çünkü beş milyon nüfus çoluk çocuğun katl olunmasına razı oluyorlar demektir. Zalimlerin, hainlerin, yabancıların minnetleri ve baskıları altında ezilmektense ölüm elbette namuslu bir kavm için daha iyidir. Alçaklık içinde yaşamayı, yiğitlik içinde yaşamaya tercih eyleyenler varsa da medeniyet adı altında yaşamaya devam etsinler. Bizce ve insaniyetçe uygun değildir. Biz alçaklığı ve esareti medeniyetin bir gereği olarak gören temiz yürekliilerden değiliz. İsterseniz bize bedevi, yahud vahşi diyebilirsiniz. Fakat hiçbir zaman milli hareketimize el uzatamazsınız. Daima herkes yaptığıının karşılığını alır.

OSMANLI

Birleşme ve ittifakınıza itiraz edemeyiz. Her şahıs namusunu korumakta ve haysiyeti için elinden geldiği kadar hizmette bulunmakta özgürdür. Yalnız daima dile getirmekten çekinmediğimiz bir hakikat var ki o da “hususî ittifakların milli hayatımız için refah sağlayamaz” olmasıdır. Belki ölümümüzü geciktirir. Başarmamızın yolu bütün Osmanlı milletlerinin birleşmesinde ve Abdülhamit'in kahr ve yok olmasındadır. Yoksa Kürtlerin, Arnavutların çeşitli emeller üzerinde birleşmeleri mutluluktan ziyade felaketlere davet çıkartır.

BEDİRHANPAŞAZADELER

(*Osmanlı*, No:20, Cenevre, 15 Eylül 1898, s. 6-7)

İstanbul özel muhabirimiz yazdı: Kürdistan hanedanından meşhur Botan emiri Bedirhan Paşa'nın oğulları Emin, Ali, Murat, Hasan, Kamil beyler Taşkışla'ya hapis edilmişler. Sonradan emniyet müdürlüğüne gönderilmişlerdir. İstanbul bir kanunsuzluklar şehridir. Habeşistan gibi vahşi memleketlerde bile beyler ve ahali malından, canından emindir

---

¹⁵ İran ülkesi

ve her türlü saldırıya karşı korunmuştur. Bizde ise büyük bir aileye mensup olmak, ancak talihsizlik ve felakete sebep olur. Abdülhamit asaletten, yiğitlikten nefret eder. Korkaklık ve hainlik ise vicdanının sevgilisidir. Abdülhamid onları yok etmek için hiçbir fırsatı kaçırmazdı.

Bedirhan Paşa kimdir? Osmanlı ülkesinde zeamet usulü yürürlükte iken Kürdistan'ın Botan topraklarında egemen bir asilzade idi. Soylu aile zinciri hazreti Halit'e dayanır. Abbasilere mensup oldukları da rivayet edilir. Sultan Mahmut devrinde hükümetle aralarında yaşanan anlaşmazlık üzerine Bedirhan Paşa İstanbul'a getirilmiş. Ondan sonra bu aile fertlerinin Kürdistan'da ikameti yasaklanmıştı. Böyle bir kanunun benimsenmesi geçmiş siyasetin gereği idi. Abdülaziz ve Murat Han devrinde bu gibi zorlamaya, baskıya lüzum kalmamıştı. Bu soylu aile her türlü hareketinde serbest bırakılmış, hatta Rusya savaşında Bedirhanpaşazadelerden birçoğu Kürdistan'a gönderilerek Kürt gönüllüleri toplamakla görevlendirilmişti. Bunlar Kürdistan'a geldiler. Çok sayıda gönüllü toplayarak savaşa gittiler. Hatta hapistekilerden birkaçı savaşta devlet ve milleti korumak için kanlarını döktüler. Abdülhamit gibi değer tanımaz bir zorba hükümdara ibret dersi için düşman silahlarına hedef oldular. Yani yaralandılar. Asalet, kahramanlık, millet hizmet, devlete sadakat Abdülhamit'in gözünde ..... cinayetden sayılırdı. Bunların olağanüstü çabaları Abdülhamit'in öfke duymasına sebep oldu. Fırsat bekliyordu.

Çaresiz durumdaki Bedirhanpaşazadeler bu kanunsuzluklar diyarından bıkip, usandılar. Havası lanetli tohumlarla dolu, sokaklarından çirkef, alçaklık ve eşkıyalık akan bir şehirde kim oturabilir? Vatanlarına, yani Kürdistan'da bulunan ileri gelenlere birer mektup yazdılar. Biz Kürdistan'a göç edeceğiz. Babamızın vatanında hayatımızın son nefeslerini vermek bizler için mutluluk sebebidir. Bizim için ev kiralayınız. Hükümet postası güvenli olmadığı düşüncesiyle bu mektupları Kürdistan'a giden bir yolcu ile gönderdiler.

İslam milletinin bu asırda da bir ibn-i Alkâm'ı var. O da Ebulhüda ismini almış olan Ebudelal firavunudur. Sokaklarda tef çalıp göbek atmaya huy edinmiş olan bir dilenci, bugün Abdülhamit'in amiri, İslam halifeliğinin en büyük yok edicisidir.

Abbasilerin yok olmasına sebep olan ibn-i Alkâm'ın bir dileği, bir arzusu vardı. o da hilafeti Şiilere intikal ettirmek arzusu idi. Bu herifin ne emeli var bilemeyiz. Çünkü Osmanlı hükümeti yok olursa Ebudelal haininin eline bir şey geçmez. Avrupalılar tarafından paylaşılır. Asrımız ortaçağı andırmaz. Yeniden hilafeti oluşturma isteği bir hayaldir. O zaman Ebulhüda'nın torunları göbek atmakla da karınlarını doyuramaz. Hayatlarını sürdürmeye güçleri yetmez. İşte bu Ebudelal lanetlik işler icat etmede, insanların canını çıkaran Hamit ile aynı inançtadır. Bazı kimselerce üstün özellikleri olduğu iddiası varsa da, biz tasdik edemeyiz. Ebudelal'ın bu aileye karşı garip bir kini acayip bir hırsı var. Sebebi de halifeliği ele geçirmek gibi bir deliliğe düşkünlüğüdür. İslamın ileri gelenlerini, yönetici konumdaki meşhur aileleri nüfuzu altında tutarak kendine bağlamak ister. Bu da hayallerini gelecekte gerçekleştirmek için hanedanı alet etmek isteğinden ileri geliyor. Bedirhanpaşazadelerin Kürdistan'a göç etmek niyetinde olduklarını vergi teşkilatı üyelerinden Ömer Efendi isminde bir namussuz casus haber alır. Aşırı kuruntulu halifeye ispiyon eder. Halifenin kuruntusu Ebudelal laininin telkinleri ile bu büyük ailenin üyelerinin Taşkışlalarda, emniyet müdürlüğü kapılarında sürünmesine sebep olur. Daha ne gibi işkencelere maruz kalacakları bilinmez. Bilinen bir şey

varsa o da Abdülhamit, yaptığı kötülük ve cinayetlerle artık normal kabul sınırlarını aştı. En yüksek dereceye geldi. Her yükselişin bir sonu olacağı açıktır. Abdülhamit'in zulmünün sona ermesi de yakındır. Emin olalım.

YENİ YAYIN

(Osmanlı, No:24, Cenova,15 Teşrîn-i sâni 1898, s.10.)

Bedirhan Paşazadelerden Abdurrahman Bey biraderinin Mısır'da tesis edip neşrine başladığı “ *Kürdistan* “ gazetesine devam etmek üzere şehrimize gelmiş ve matbaamızda gazetenin altıncı ve yedinci sayılarını neşretmiştir. Mesleği Kürt kardeşlerimizi ilim tahsiline teşvik ve isteklendirmektir. Doğru yolda devam ile hayırlı olmasını arzu ederiz.

İLÂN

(*Osmanlı*, No:49, Cenevre, 1 Kanûn-i evvel 1899, s.8)

Kürdistan'ın eski hanedanından olup, Abdülmecid Han devrinde veraset usulü ile Botan ve Cezire hâkimi bulunan merhum ve meşhur Bedirhan Paşa'nın oğullarından ve Bedirhan ailesinin cedden övülmesine vesile olan Abdurrahman Bey, Cenevre'de iki seneye yakın bir zamandan beri yiğit Kürt milletinin fikrini aydınlatmak ve ahlakını temizlemek için *Kürdistan* adında Kürtçe (Kürdî-ül-ibâre) bir gazete yayımlamakta idi. Bu sefer Abdurrahman Bey'in vücudu Cenevre'nin pek sert olan kışına tahammül edemeyeceğine dair doktorlar tarafından olunan tavsiye üzerine, Cenevre'yi terk ile kış mevsimini geçirmek üzere Kahire'ye doğru hareket etmiştir.

Gerek *Kürdistan* gazetesi abonelerine ve gerek Abdurrahman Bey ile haberleşen soyu temiz zatlara, Kahire'deki adresine müracaat etmelerini ilan ederiz. Pek çok müddet sonra Kahire'de yayımlanmış olan Kürdistan nüshalarıyla gözü aydın olabileceklerini müjde ederiz.

İLÂN

(*Osmanlı*, No:56, 10 Mart 1900, s.8)

Bir kaç aydan beri Kahire'de bulunan “*Kürdistan*” gazetesi yazarı Abdurrahman Bey biraderimiz, gazetesini burada yayımlamaya devam etmek üzere bu hafta “Cenevre”ye gelmiştir. *Kürdistan*'a ve Abdurrahman Bey'e ait yazışmaları bundan sonra Cenevre'ye gönderilmesi lüzumu beyan olunur.

İLÂN

(Osmanlı, No:60, 10 Mayıs 1900, s.4.)

Bedirhan paşazade “ *Kürdistan* “ gazetesi muharriri Abdurrahman Bey biraderimiz bu hafta yine gazetesini neşre muvaffak olmamıştır. Evvelce de ilan olunduğu gibi harflerimizin bir kısmı Londra’ya nakil olunduğundan ve buradaki harfler ise dört sayfa olarak ancak “ Osmanlı “ nın neşrine yetecek bir miktarda bulunduğundan (*Kürdistan*) okuyucularına Osmanlı’nın Londra’ya nakline kadar sabır eylemelerini ilan eyler.

İLÂN

(Osmanlı, No:65, 1 Ağustos, 1900, s.8.)

Bedirhan paşazade Abdurrahman bey biraderimiz gazetesinin neşri için geçen hafta Londra’ya varmışsa da matbaamızın eksiklikleri giderilmediğinden *Kürdistan*’nın neşri birkaç hafta daha gecikecektir.

Yazıların Transkripleri

ARNAVUDLAR VE KÜRDLER

(*Osmanlı*, No:51, Cenevre, 1 Kânûn-ı sâni 1900, s. 1-3.)

Altıyüz seneden beri cihânın üç büyük kıt’asına sâye-endâz olan hükûmet-i Osmâniyye ki: bir heykel-i muazzama-i hilâfetdir.

Kadîmden beri şark hudûdunda Kürdler, garb hudûdunda ise Arnavudlar gibi iki şecî‘ milleti istinâdgâh-ı şevket-ittihâz eylemiştir. Vaktâki Osmânlılar, Murad-ı sâni ve Fatih gibi iki nadire-i fitratın, iki cihângîr zî-şevketin ikdâmât-ı cihân ber-endâz-âneleri sâyesinde hemân Rum-ilinin umûmine ve Arnavudlığa mâlik oldular. Rum-ili akvâm-ı mağlûbesi arasında gerek zekâ ve dirâyet ve gerekse şecâat ve cesâret husûslarında bu hükûmet-i muazzamanın tarsîn-i esâs ve teşyîd-i bünyâni için Arnavudlardan mükemmel bir unsur bulunmadığı Osmânlıların nazar-ı dikkatine çarpdı. Bu umk-ı nazar sâyesinde idi ki: Akvâm-ı mağlûbeden Rum, Bulgar, Sırb Ulâh gibi anâsır-ı muhtelifeye telkîn-i ittihâd ve ittifâk tenezzülünde bulunmadıkları hâlde Arnavudların bir kısm-ı mühimmini dâire-i ittihâde idhâline maddî ve ma‘nevi ikdâm ve gayretten geri durmadılar.

Bu mes’ele-i mühimmede Osmânlıların gayreti bir derecede idi ki: Şecâat-ı fitriyesi mehâret-i harbiyyesi, elbine-i enâmda destân olan (Kastrioti) hânedânından İskender Beyin vus‘-ı beşer-i fevkindeki mukavemeti, ibrâmı, ısrârı bile fâide bahş-ı muvaffakiyet olmadı. Az zamân sonra Arnavudların kısm-ı a‘zamı kelime-i vâhidede ittifâk ve ittihâd itdi. Bu ittihâd husûle geldikten sonra Arnavudlar Rum-ili kıt’asında bu devlet-i muazzama için cidden bir

istinâdgâh oldu. Arnavudlar hükûmet-i Osmâniyyenin her zamân harbe muhayyâ büyük bir ordusu hey'etini ahz itdi, hâlâda öyledir.

Arnavudlar, târihin zaptına zafer-yâb olamadığı edvâr-ı muzlimede Asyadan Avrupaya hicret eylemiş Pelâslec (Pelased ?) kavm-i kadîminin ihfâdındandır. Min-el-kadîm muhtelif beyler idâresinde ve ihtiyâr meclisleri nezâretinde âzâdeser yaşâmak i'tiyâdında bulunmuşlar O i'tiyâdât-ı kadîmeyi bu güne kadar muhâfaza eylemişlerdir.

Arnavudların târîh-i beşerde ilk hatveleri İskender-i Kebîrin hurûciyle başlar. İskender-i Kebîr neslen Arnavud olduğu gibi ma'yyetinde bulunan ve târîhlerde Makedonyalılar nâmıyla bi-nâm olan millet de Arnavudlardan ibâret idi. Arnavudlar yalnız İskender-i Kebîr gibi cihângîrler yetiştirmekle kalmayûb bi-l-âhire Romalıların en büyük rakibi olan (Pyrhus) gibi (Tuta) gibi cidden kahramân ve âlî-himmet hükûmdârlar da yetiştirmişlerdir.

Arnavudlar Osmânlı dâire-i ittihâdına girdikten sonra tevsî'-i memâlik husûsunda Osmânlılara bâzû-yı himmetlerle itdikleri muâvenet-i mâddiyeden mâ-adâ memâlik-i meftûhayı eyâdî-i fâtihânda muhâfaza için devletin üs-ül-esâs satveti olan kavânîn ve nizâmâtı tatbîke, Devlet-i Aliyyenin umûr-ı siyâsiyye ve mülkiyyesini bi-hakkın tedvîre, muktedir erbâb-ı hal ve akd yetiştirmekle ma'nen de ifâ itdiler.

Ez-cümle Devlet-i Aliyyenin reh-rev vâdî-i inhitât olduğu bir devirde mesned-i sadârete gelerek devleti devr-i istîlâsındaki mertebe-i azamet ve şevketine is'âd eyleyen ve ber-himmet-i haydar-pesendâna ile levâ-yı Osmânîyî Viyana burclarında temevvüc itdiren Köprîlî Mehmed Paşalar, fâtih-i Arabistan ve Yemen olan Sinan Paşalar, Arnavudların dâhil-i ittihâd oldıktan sonra yetiştirdikleri müşâhîrden ma'dûddur. Kezâ muhârebe meydanlarında bi-hakkın kullandığı kılıcı elinden bırakarak kaleme sarıldığı zamân Devlet-i Aliyyenin ıslâh-ı ahvâli için büyük diplomatlara gıpta resân olan efkârı en âlî ediplere numûne-i imtisâl olmağa elyek üslûbîyle; lisân ve siyâset-i Osmâniyyede bir vâdî-i cedîd ihtirâ'ına muvaffak olan Görîceli (Koçi) Beyler de Arnavud milletine mensûbdur.

Devlet-i Aliyyenin şark hudûdundaki istinâdgâhı olan Kürd milletine gelince: Kürdler târihin ta'yîninde izhâr-ı acz itdiği bir devirde Hirât (?) ve Horasan cihetlerinden hicretle bu günkü Kürdistan ve tevâbi'ine İranın ekser mahalleriyle Belûcistan ve Afganistana kadar intişâr eylemişlerdir.

Kürdler de Arnavudalar gibi müteferrik rüesâ idâresinde âzâdeser yaşâmayı, Arnavudlardan farklı olarak aşâyir sûretinde imrâr-ı eyyâm itmeyi i'tiyâd eylediklerinden târîh-i beşerde mühim bir mevki' ihrâz idememişlerdir.

Fitreten şecî' ve harb-âzmâ olan bu milletin târîh-i hayât-i millisi muhârebât-ı muteselsileden ibâret olup bu uğurdaki fedâkârlıkları da ekseriyâ nefislerine âid olmayub mücâvir milletlerin zafer-nâme-i bedâyı' nemâsına (?) derc olunmak üzere ihtiyâr idilmiştir.

İran esâtîrinde hârk-ül-âde insanlar nev'inden add idilen bir takım duyular ve bu duyular ile İranlıların muhârebât-ı adîdesi zikr olunuyor ki bugün o muhârebeler Kürdlerle İranîler beyninde ceryân eylediği o hârk-ül-âde insanların da Kürdler olduğu anlaşılmaktadır.

İşte bu hayât-i sâdenin netâic-i rûhiyesinden olarak Kürdlerde hiçbir zamân teşkîl-i hükûmet fikri uyanmamıştır. Kürdler gayet zekî, terakki ve temeddüne fevk-ül-âde müste'id bir kavim

oldukları halde bu dereke-i cehâletde kalmalarına başlıca sebep o hayât-ı serbestâne olmuşdur.

Kurun-ı ulâda Sasaniyân tabakasından dördüncü Hüzmüzün oğlu Hüsrev Pervizi hal‘ ile İran saltanatını zapt eyleyen ve (Behran Çopin) nâmıyla şehir-i teş‘âr olan hükûmdâr Kürdlerin yetişdirdiği müşâhîrdendir.

Târîhden iki bin üç yüz sene akdem (Yunan) sedârı meşhûr (Eksenefon) on bin askerle İran üzerine sefer itdiği hâlde bu askerin hatt-ı ric‘atını kat‘ ile hazîmet-i tammeye uğratan Kürd millet-i şecîası idi.

İskender-i Kebîr Asya fütuhâtını ikmâl için Hindistana sefer itdiği zamân Kürdler de tenevvü‘-i milel cihetiyle sefine-i Nuhû andıran İskender ordu-yı muhîbinin pîşdâr-ı zî-vakarı idiler. Devr-i Ömer-ül-fârûkda El-cezîre ve Kürdistanın ekser cihetlerinin dâire-i necât ve ittihâde idhâlini müteâkib Kürdler âyîn-i kadîmelerini terk ile kabul-ı İslâmiyyet itdikleri hâlde ma‘îşet-i kadîmelerinde devâm eylemişlerdir. Abbasilerin devr-i terakkisinde Cezire ve Kürdistan, medeniyetin evc-i i‘lâsına suûd ve câ-be-câ te‘sis idilen medreseler, kütübhânelerle o El-cezire bi-yâbân-ı vasîî, o Kürdistan cibâl-i se‘b-ül-mururu bir gülzâr-ı medeniyet ve ma‘rifet olmuşdı. Kürdler o mehd-i medeniyette bile fitreten mecbûl oldukları tab‘iyet-perestliği terk etmeyerek şehirlerin âlâyış ve debdebe-i kâzibelerine hayât-ı sâdelerini tercîh idegelmişlerdir.

Hilâfet-i Abbasiyenin ân sukutunda zuhûre gelen Asyâ-yı suğra herc ü mercinde ya‘ni şark şimâline cenûbe doğru ceryân iden Moğol seylâbe-i müdhişinde Kürdler, o seyl-i belâ-yı tufân engîze merdâne mukabele eylemişler. Vâsfâki bi-l-ahire Moğol askeri tarafından katl-i âmma uğratılmışlardır. Moğol istîlâsının arkası alınır alınmaz Kürdistan tevâif-i mülûk elinde kalarak Bitlis ve Diyâr-ı bekr gibi ba‘z mahallerde ufâk Kürd hükûmetleri teşekkül itmiş ise de umûm Kürdistan hükûmet-i vâhidenin yedd-i idâresinde birleşmemişdir. Bu âdem-i ittihâde sebep de Kürdlerin hilketen âzâdeser yaşamağa meftûn olmalarıdır. Hatta Kürd edibâ-yı meşhûresinden Şeyh Ahmed-i Hânî (Xanê)¹⁶ (Mem u Zîn) nâmıyla şöhet-şiâr olan risâle-i ber-güzîdesinin mukaddemesinde Kürdlerin hükûmet taşkîlinden esbâb-ı ictinâblarını bir sûret-i vâkıfâne ve hakîmânede izâh eylemişdir. Kürdler az zamân sonra hâmî-i İslâm elkâb-ı celîlini bi-hakkın ihrâz eylemiş olan Salâhaddin-i Eyyûbi gibi bir kahrâmân âlî-himmet yetişdirdiler. O seylâbe-i devâhiye karşı gelen bu merd kadar zor yalnız âlem-i İslâmiyyeti değil Asya ve Afrikayı ya‘ni umûm şarkı, garbın tecâvüzât-ı hukuk-şikenânesinden muhâfaza itdi. Bu zât celîl-ül-kadre hâmiyi-i İslâm değil hâmi-yi akvâm-ı şarkıye ünvân-ı celîli virilse revâdır. Yoksa Asya ve Afrikanın asr-ı hâzırda dûçâr olduğu ahvâl-ı elîme o târîhden başlayacaktı. Bu zât bu istîlâ-yı vahşiyâneye yalnız kahramânlık, adâlet, şefakat ve insâniyyet gibi mezâyâ-yı celîle-i beşeriye ile karşı durdu. Vicdânları zehr-i taassub âteş-i hasedle harâb ve berbâd olmayan umûm şarklılar bu nâm-ı celîle ihtirâme mecburdır zannındayız.

Hükûmet-i Osmâniyyenin devr-i istîlâsında cennet-mekân Yavuz Sultân Selim Hân Hazretletiyle Şâh İsmâîl-i Safevî beyninde mütehessil ihtilâf neticesi olarak zuhûre gelen

¹⁶ Şeyh Ehmed-i Hânî (Xanê) Kürd edibâsından olub eş‘âr-ı hekîmânesiyle Kürd edebiyâtını ihyâ eylemişdir. En güzîde eseri (Mem û Zîn ya‘ni Mahmud ve Zeyneb) unvânıyla yazmış olduğu kitâb-ı manzûmedir. Bu eser ismini tahattür idemediğimiz bir zât tarafından Almancaya tercüme idilerek Berlinde tab‘ idilmişdir. Arabca tercümesi dahi mevcûddur. Kürdce metnini Bedirhân Paşazâde Abdürrahman Bey birâderimiz *Kürdistan* gazetesine tefrika itmekte idiler. Bu kitâb-ı kıymetdârın tab‘ını Mîr mûmâ-ileyhden umûm müştâkîn ma‘rifet temenni eyler. [Bu dipnot metnin kendisine aittir. Y.h]

(Çaldıran) ma‘reke-i meşhûresinin hitâmında umûm Kürdistan İdris-i Bitlisinin sâye-i dîr-binânesinde hükûmet-i Osmâniyye idâresine geçmiştir. O târîhden i‘tibâren Kürdler Devlet-i Aliyyenin şark hudûdını muhâfaza ile harbe müheyyâ büyük bir ordusu şeklini ahz eylemiştir. Kürdler eyâdi-i Osmâniyyâne geçtikten sonra te‘dâdi bâ‘is-kefâl olacak derecede çok meşâhîr yetiştirmekden hâlî kalmamışlardır.¹⁷ Mîr Şeref ve sâire bu cümledendir. Muradımız bir Arnavudluk yâhûd Kürdistan târîhi yazmak değildir. Yalnız Devlet-i Aliyyenin bu iki istinâdgâh-ı şevketin hâl-i hâzırda dūçâr olduğu ahvâl-ı elimmeyi teşrîh itmekdir.

Bu gün Arnavudluk memâlik-i sâiremiz gibi vîrân, ahâlîsi sefil ve sergerdândır. Nâhiyeler, kazâlar; hatta şehirler bile te‘sisât-ı ilmiye ve fenniyeden mahrûm olduğu gibi ihkak-ı hakk, taarruzdan masûniyyet vesâire gibi vezâif-i hükûmet mefkud, usûl-ı idârede, kurûn-ı sâbıkaya rahmet okudacak derecede âlûde-i musâvi bir garâbet mevcûddur. Arnavudlar bir taraftan Avusturya, deniz cihetinden İtalya ile münâsebâtta bulunduklarından ta‘lîm ve terbiye görmüş, cihânı anlamış hâl-i hâzır siyâsetine vâkıf birçok zevâtâ mâlikdirler. Bunlar memleketlerinin hâl-i hüsrân-engîzini görerek ve bu hâlin neticesi olarak memleketlerinin şikâr-ı milletlerinin esir-i ecânib olacağı tehattur itdikçe (denize düşen yılanı sarılır) derbumesel ile harekete kalkışıyorlar. Arnavudluk için bir dâire-i mumtâza talebinde bulunuyorlar.

Vâkıâ bunlar bu gün ekalliyet ise de ser-zede-i zuhûr olan vukuatlar Arnavudlukta bu fikirlerin gittikçe terakkiirmekde olduğunu ısbât ediyor.

Ez-cümle geçenlerde Debrede zuhûr iden vukuât bu kabîldendir. Debeliler mukaddime-i isyân olmak üzere dükkânlarını sed itmişlerdir. Gönderilân müfettiş paşaları tarda-kıyâm eylemişler. Müfettişlerden Arnavudlukta Arnavudca Türkce ile berâber tedrîs olmak üzere muhtelif mekteblerin küşâdını talep eylemişlerdir. Bu talep paşalar tarafından tervîc olunmadığı cihetle kışlayı muhâsara iderek mârtin kurşunlarıyla kışlanın câmlarını parçalamışlardır. Bu vukuâtı müteâkkiben hükûmet askeri silâhına almış ise de Arnavudlar Yeni câmi‘e toplanarak askere karşı mukabele etmek için beynlerinde (besâ) virmişlerdir. Kumândân da askere dörder yüz fişek dağıdarak ahâliyyeden hareket görülirse âteş itmelerini tenbiye itmiş. Dâğlı Arnavudların Debreye hücum itmemesi için de ihtiyâta riâyet olunmuş, bu arbede esnâsında beş zabtiye ile iki asker telef olmuştur.

Debeliler zâhirede iki fırkaya ayrılmışlarsa da taleplerinde ihtilâf olmadığı cihetle bâtinen müttefik oldukları kaviyyen manzûndur. Arnavudlar talepleri tervîc olunmadığı takdîrde Arnavudlukdaki idâre-i hâzireyi raf‘a kıyâm eyleyeceklerini alenen söylüyorlar, bu gidişle Arnavudluk merhûm Bosna-Herseke peyrev olacak gibi görünüyor. Acaba bu ahvâl-ı elimmeye, bu delâil-i inkırâza karşı Yıldız sükkân-ı bî-iz‘ânı ne gibi tedâbîr-i sâibe (!!)

İnsâf idilsün bu gün Rum-ilinde beka-yı hayâtımız Arnavudluk ile kaimdir. Arnavudluk elden çıkdıktan sonra Yıldız süfehâsı mahall-i zûlm ve sefâhatları olan İstanbulu ne ile muhâfaza idebileceklerdir? Bir insân ne kadar sefil ne kadar hayâsız olursa olsun hiç olmazsa sefâhatının imtidâdını mûcib olabilecek vesâite murâcaat eyler. Manfaat-ı şahsiyyesi için olsun bu gibi vukuatın önünü almağa çalışır. Yigirmi üç senelik sey‘ât (?) bütün akvâm-ı Osmâniyyeyi cânından bîzâr, hayâtından nâ-ümîd itdi. Bu ümitsizlikler neticesidir ki dün şân ve şevket-i Osmâniyyeyi a‘la için fedâ-yı hayâtı câna minnet bilen Arnavudlar bu gün şu

¹⁷ Bu bâbdan ziyâde maâlûmât almak isteyenler Şeref Hân Bitlisinin *Kürdistan Târîhine* mürâcaatlerini tavsiye eyleriz. [Bu dipnot metnin kendisine aittir. Y.h.]

idâre nâmı altında bulunan rezâletten kurtulmak için heves-i istiklâlê düşdiler. Ma‘nen intihârı göze aldırıyorlar. Bu münâsebetle asırlardan beri gerek meydân-ı vegada gerekse sahne-i siyâsetde âsâr-ül-lâyezâl bırakan Arnavud a‘zamane Arnavud kavmine ciddi ve samîmî olarak âtîdeki hitâbı tevciye idiyoruz: Altı yüz seneden beri muhâfaza itdiğimiz şu aheng-i siyâset ki Osmânî nâm-ı celîli altında zebân-zeddir. Bizim hayât ve memâtımız yine bu hey‘et-i muazzamanın devâmıyla kabildir. Bu âheng-i ittihâd bozulduktan sonra memâlik-i Osmâniyyedeki milel-i muhtelifê devâm-ı hayâtıdan kat‘-ı ümîd eylesünler, çünkü zamânın ilcââtı muvâzene-i umûmiyye nâmı virilen Avrupa tok-i esâreti bunu icâb idiyor. Zâten tâbî‘ olduğumuz kavânîn-i mukaddese bin üçyüz sene akdem milliyet zincirlerini kırmış. Bizi heyûlâyâ perestîşden men‘ eylemişdir. Bu gün Arnavudların civân-merdâne yapacakları bir hareket vardır ki o da memâlik-i Osmâniyyede idâre-i hâzıradan umûm hoşnûd değildir. Hoşnûd olmayan fırkalarla ittihâd eyleyerek, yekvücûd olarak mülkümüzün, milletimizin saâdetini taleb itmeli ve gasıblardan cebren, kahren hakkımızı istirdâd eylemeliyiz. Böyle adem-i ittihâdla hareket idecek olursak cümlemizin kahr ve izmihlâlını müceb olacağı şübhesizdir. Arnavudlukda buluna Sırb, Yunan ve İtalyan muharriklerinin yutdırmak istedikleri zehr-i âgin menâfî‘-ı siyâsiyye hablarını yutamamak. Bunu yutdurmak isteyenleri kahr itmek. Gerek Arnavudluk ve gerekse Arnavudların menfaatı nokta-ı nazarından en mühim bir vazîfedir.

Kürdlere gelince: Bugün Kürdler Rusya hudûdu için pek kuvvetli bir fırka-i askeriye teşkîl itmekdedir. Kürdistanın mesâvî-i idâresi Arnavudluğa rahmet okutacak derecede gaddârânedir. Kürdler İran ile Rusya hudûdu beyninde bulundukları için Avrupa medeniyetinden Arnavudlar kadar müstenîr olmadıklarından şimdilik heves-i istiklâl gibi bir hareketleri görülmüyorsa da ilcâât-ı zamân anları da bu yolda hareketlere mecbûr ideceği zuhûr iden mukaddemâtdan anlaşılıyor. Kürdistanda zuhûre gelecek bir ihtilâl Rusyanın Anadoluya serbestce dühûlünü müceb olacaktı. Kürd umerâ ve eâzamı böylece bilmelidirler. İran hudûdunda bulunan Kürd aşîretlerinden bir kaç bir nev‘-i imtiyâz taleb itmek için ittihâd idiyorlarmış. Bu mes‘eleye hayret itdik! İdâre-i hükûmet bu hâlde bâkî kaldıkça husûs-ı imtiyâzlar hayâtımızı terfîh ideceği yerde mevtimizi ta‘cîl eyleyeceği âşikâr iken memâlik-i Osmâniyyede bulunan Arnavudların, Yemenlilerin, Kürdlerin yavaş yavaş imtiyâz talebine kalkışmaları ye’sden başka bir şey’e haml idemiyoruz. Çümki: Vahâmet âkibeti körlerin bile görebileceği derecede celî ve bedîhîdir. Bizim için çâre-i necât umûm Osmânîler ittihâd ve ittifâk eyleyerek idâre-i zâlîme-i hâzırayı el birliğiyle ıslâh eyleyerek müreffehen yaşâmadır. Bu tarîk ihtiyâr edilmediği takdîrde fermân-ı i‘dâmımızı kendi elimizle imzâ itmîş oluruz.

Bir def‘a serîn kanla düşünelim. Osmânî serhadlarında bu devlet-i muazzâmanın i‘tilâ-yı şevketi için fedâ-yı hayât itmiş binlerce kahramânlarımızın sükûnzâr-ı ebedîsi olan meşhed-i mukaddesleri mevcûddır. Hatta birçok Arnavud kahramânının meşhedi Türkler ve Kürdler tarafından ziyâretgâh ittihâz edilmiş olduğunu oralara seyâhat idenler pek güzel bilir. Arnavudlukda fedâ-yı hayât itmiş olan Türk, Kürd, Laz birçok müşâhîrin de türbeleri Arnavudlar tarafından ziyâretgâh ittihâz edilmiş olduğu ma‘lûmdır. İnsâf idilsün bu kadar revâbit-i mâddiye ve ma‘neviyye kırılabilir mi? Kanlarımız yek-digerle o derece intizâc eylemişdir ki Avrupa felsefe-i cedîdesinin mürevvicler asırlardan beri se‘y ve gayretten geri durmadıkları hâlde bizim kadar olsun milliyet zincirlerini kıramamışlardır.

Netice olarak diriz ki: İttihad bâ‘is selâmetimiz nifâk ise müceb-i hüsrân ve nekbetimizdir. Birleşelim zâlimleri, hâinleri mahv idelim. Yoksa lâ-felâh.

KÜRDİSTAN GAZETESİ

(Osmanlı, No: 35, Cenevre, 1 Mayıs 1899, s. 5)

Cenevrede Bedirhân Pâşâzâde Abdurrahman Beg tarafından neşr idilmekte bulunan Kürdistan Gazetesinin on üçüncü nüshasından Kürdistan'da tenâkus-ı nüfûs unvânıyla Diyarbekir eşrâfından bir zâtın yazmış olduğu bir mektûbu görüldü. Bu mektûb birçok hakayık almayı hâvidir. Bedirhân Pâşâ merhûmun Cezîre mütesellimi bulunduğu zamanlar beş altı yüz nüfûsa mâlik kasabalar bugün yigirmi otuz nüfûslü karyelere tahvil itmiş, karyeler ise hâk ile yek-sân olmuştur. Kürdistan'da açlık, zarûret, zâlim ve gaddar yüzünden günler geçdikçe nüfûs mevcûda mahv ve mûna'dim oluyor diyor. Kadîmeden beri şark hudûdumuzdaki muhârebelerde izhâr-ı besâlet ve şecâat eyleyen Kürd kavmi, Kürdistan halkı bu gidişle mahv ve mûna'dim olacağını imâ ediyor. Rusya cihetinden bir tecâvüz vuku'unda, tecâvûze karşı hükümet-i osmâniyenin en mühim alt müdâfaasından ma'dûd olan Kürdistan halkının inkırâzdan vikaye olunması için - nazarî-i şahsından gayriye taalluk itmeyen - Abdülhamidin nazar-ı dikkatini celb edilmek isteniliyor.

Ne boş istirhâm, ne temennî-i mahal ! Abdülhamid yalnız Kürdistanı değil bütün âlem-i islâmı mahve hazırlamış. Bir dakikalık hayâtı, hatta teneffüs âlem-i islâmiyet için bir semm-i helâhildir. Nazarinin, nefsinin hatta zıll-ı menhûsunun dokunduğu, nüfûz ..... varabildiği mahaller lâne-i bûm ve garab oluyor. Bu mahaller ahâliyesine cehâlet, şâimet, inkırâz, mesâib ve belâ yağıyor. Böyle zerre-i vücûdî bir şeamet ve nuhûsetden terkib itmiş bir mahlûk-ı acîbin nazar-ı dikkatini Kürdistan üzerine celb etmek, Kürdistanı halkile beraber kaldırıp adem-i âbâde etmekle müsâvîdir. Sahib-i mektûb insâf itmişde i'tidâlini muhâfaza itmiş. Kürdistan'da tenâkus-ı nüfûs öyle derekeye düşmüştürki tasavvurı bile insanı tedhiş ider. Hükûmetin resmî cedvellerine müracaat olunsa bu hakikat-ı nazarlarda daha ziyâde teayyün ider. Bundan tahmînen kırk sene akdem ya'ni Es'ad Muhlis pâşânın Diyarbekir Valisi bulunduğu zamanlar Diyarbekir şehrinin nüfûs-ı mevcûdesi kırk beş bin olarak sebt ve defter edilmiştir. Bugün ise Diyarbekir şehrinin resmî istatistikinde on beş bin bin olarak gösteriliyor. Dimek yalnız şehir dâhilinde kırk sene zarfında otuz bin nüfûs tenâkus itmiştir. Kürdistan'daki tenâkus-ı nüfûsun en küçük bir mikyâsını gösterdik. Karyeler daha ziyade zülme ma'rûz olduğu nazar-ı dikkate alınır ise Kürdistan'daki tenâkus-ı nüfûsun dehşeti takdir olunabilir. Ahâlî zûlm ü cevrdan o derece bîzâr olmuşturki ihtilâf mezhebden sarf-ı nazar her dürlü intizâmdan bî-haber olan İran hükûmetinin sâye-i himâyetine ilticâyı câna minnet biliyor. Bu gidişle Rusyanın bin dürlü hiyel-i siyâsiyesine, ilân-ı harbine ihtiyâc bile kalmayacak zûlm ve gadırdan bî-ârâm olan ahâlî adâvet-i sâbıkayı unutarak mu'ayeret dilini bile kâlle almayarak Rusyayı kendileri da'vet eyleyeceklerdir. Zâten Abdulhamidinde arzu-yı yekânesi budur.

Bu münâsebetle sâhib olan zât-ı hamîyyet-i simâte dirzki: Abdulhamidin nazar-ı dikkatini Kürdistan halkı üzerine celb etmekden ise Kürdistan halkının nazar-ı dikkatini Abdülhamid üzerine celb eylemek, bütün islâmları bu yezîdin beynine bir kurşun sıkmağa da'vet etmek âlem-i islâmiyyet için daha enfa'dır.

KÜRDİSTANDAN MEKTUB

(Osmanlı, No: 52, Cenevre, 15 Kanun-ı Sani 1900, s. 5-6)

Ermenilerle Rus gönüllilerinin Bâyezîd cihetine hücum ve ahâlî ile müsâdemeleri Kürdistan'da mühim bir heyecân ve intibâh husûle getirdi. Mahall-i vuku'ada asker bulunmadığı ve

bil'âhire gönderilmediği cihetle “Abdülhamid Kürdistanı Rusyaya satmıştır” havâdisi ahâlî beyinde şüyû‘ buldu.

Bu havâdis seyyâle-i berkiyye rekabet idercesine kasabadan kasabaya, aşîretten aşîrete intişâr eyledi. On gün zarfında Kürdistan'da duymadık bir ferd kalmadı. Şimdi herkes Abdülhamide la‘net ve nefretler yağıdırıyor. Bu mes‘ele üzerine İrân hudûdunda bulunan Kürd aşîretleri akd-ı muvâhât itdiler. Kadîmden beri devam eyleyen kan da‘vâlarını unutarak el birliğiyle vatanın imdâdına koşmaya yemin itdiler. Şâyed Abdulhamid Kürdistanı satmış veya gizli Rusyaya terk eylemiş ise hükûmetin bu ittihâda mümânaat eyleyeceği tabîi olduğundan böyle bir müdâhale vukû‘unda Kürdistan vilâyatında bulunan vâli ve kûmândânların Kürd fedâileri tarafında bir günde i‘dâm olunacakları ve askerî silâh deboyalarını yağmâ idileceği şerâit-i ittihâdiye cümlesindendir.

İttihâd gitdikce terâkki eylemektedir. Rus ve Ermeni muhâcemâtı bir daha tekerrür ederse umûm Kürdistan bu ittihâda dâhil olacak, artık Abdülhamidin evâmîr-i hod-serâne ve cebînânesine Kürdistanca ehemmiyet virilmeyecektir. Acemistânda meskûn olan Kürd aşîretlerinin bu ittifâka dehâlet idecekleri şübhesizdir. Bu cihetle İran hükûmeti bu çeteleri hudûddan geçirdiğine bil'âhire nedâmet edecektir; çünkü: gerek Türkiye ve gerek İran hükûmeti idaresinde bulunan Kürdler bugün beş beş milyon kadar tahmin olunmaktadır. Bu ittifâk husûle gelindikten sonra ne İran hükûmeti, nede Abdülhamid Kürdleri, Kürd kıyâmını teskîn edebilir. Çünkü beş beş milyon nüfus evlâd ü ıyaliyle katli-i âmm edilmeye râzı oluyorlar dimiktir. Zâlimlerin, hâinlerin, ecnebîlerin bar-ı imtinânı, pay-ı istibdâdı altında ezilmekten ise hak-ı ebediyyete karışmak elbette namûslu bir kavm için daha oladır. Zillet içinde yaşamaya merdâne olmaya tercih eyleyenler velev-i medeni namı altında bulunsunlar bizce ve umûm-ı insaniyetce merdûddur. Biz zillet ve esâretî levâzum-ı medeniyeden ad eyleyen sâde-dillerden değiliz. İsterseniz bize bedevî ,yâhûd vahşi diyebilirsiniz. Fakat hiç bir zaman harekât-ı milliyemize taarruz edemezsiniz. Bâki herkes ecrile me‘cûr olur.

OSMANLI

İttihâd ve ittifâkınıza i‘tirâz idemeyiz. Her şahs vekaye-i nâmûs ve haysiyeti için fedâkâr-âne hizmetde hür ve muhtârdır. Yalnız daimâ tavsiyesinden çekinmediğimiz bir hakikat var ki oda husûsî ittifâklar hayat-ı milliyemizi terfih idemez belki mevtimizi ta‘cîl eyler. Şeh-râh-ı muvaffakiyyet umûm milel-i osmâniyyenin ittifâkında ve Abdülhamidin kahr ü izmihlâlindedir. Yoksa Kürdlerin, Arnavudların muhtelif emeller üzerine ittihâdların saâdet-i umûmiyeden ziyade felâket-i umûmiyeyi da‘vet idebilir.

BEDİRHANPAŞAZADELER

(*Osmanlı*, No:20, Cenevre, 15 Eylül 1898, s. 6-7)

İstanbul muhâbir-i mahsûsamız yazdı: Kürdistan hanedanından mêşhur Emîr-i Botan Bedirhan Paşa'nın mâhdumları Emin, Ali, Murat, Hasan, Kamil Beyler taşkışlaya habs edilmişler. Bil'ahire bâb-ı zabtiyyeye i'zâm olunmuşlardır. İstanbul bir dâr-ı şekavettir.

Habeşistan gibi memâlik-i vahşiyede bile ümerâ, ahali canından emin her dürlü tecavüzden masûndur. Bizde ise büyük bir familyaya mensûbiyet bâis-i nekbetdir. Abdulhamid asaletten, şecâatden nefret eder. Cebanet ve hıyânet ise ma'sûka-i vicdanıdır. Bu familyanın Kürdistanca olan nüfûziyeti bilinir. Mahvı için hiçbir fırsatı fevt eylemezdi.

Bedirhan Paşa kimdir? Memâlik-i Osmânîyye de usul-ı zeamet carî iken Kürdistan'ın (Botan) arazisinde hükümrân bir asilzade idi. Silsile-i nesîbi hazreti Halid'e müntehî olur. Abbasilere mensub oldukları da mervidir. Sultan Mahmut devrinde hükümetle aralarında vuku'a gelen bir ihtilaf üzerine Bedirhan Paşa İstanbul'a celb edilmiş, ondan sonra bu familya efradının Kürdistan'da ikâmeti taht-ı memnûiyyete alınmış idi. Böyle bir kanun ittihâzı siyaset-i mâziyyenin icâbından idi. Devr-i Abdülaziz ve Murad Hani de bu gibi icbâre lüzum kalmamışdı. Bu necib familya her dürlü hareketinde serbest bırakılmış. Hatta Rusya muharebesinde Bedirhanpaşazadeler'den birçoğu Kürdistan'a gönderilerek Kürd gönüllüleri tedârikine me'mûr edilmiş idi. Bunlar geldiler. Külliyyetli gönüllü toplayarak muharebeye gittiler. Hatta mevkuflardan bir kaç muharebede muhâfaza-i millet-devlet için kanlarını döktüler. Abdulhamid gibi kıymet nâ-şinâs bir hükümdar-ı cebbâre ders-i ibret vermek için düşman tarafından nişanlandılar. Yani cerîha-dâr oldular. Asalet, kahramanlık, millete hizmet, devlete sadakat Abdulhamid'in nazarında esna'ı cinayetden ma'dûddur. Bunların gayret-i fevk-al-âdeleri Abdulhamid'in celb-i gazabını mûcib oldu. Fırsat bekliyordu.

Bu bî-çâreler dâr-ı şekavetden usandılar, bıktılar. Havâsı tuhm-ı mel'anetle mâlî, sokaklarından çirk-âb-ı habâset ve şekavet carî bir şehirde kim oturabilir. Vatanlarına, yani Kürdistan'da bulunan ümerâyâ birer mektub yazdılar. Biz Kürdistan'a muhâceret edeceğiz. Pederimizin vatanında hatm-ı enfâs-ı hayat etmek bizler için bâdî-i saâdetdir. Bizim için hâne istîcâr eyleyiniz. Hükümet postasına emniyet olmadığı cihetle bu mektupları Kürdistan'a giden bir yolcu ile gönderdiler.

Millet-i islâmiyyenin bu asırda da bir ibn-i Alkâm'ı var. O da ebû'l-hudâ namını almış olan ebu'd delâl fir'avnîdir. Sokaklarda def çalıp göbek atmakla me'lûf olan bir cerrâr bugün Abdulhamid'in amiri, hilafet-i islâmiyyenin en büyük mâhîsidir.

Abbasilerin sebep-i mahvı olan ibn-i Alkâm'ın bir emeli, bir arzusu vardı. O da hilafeti Şîilere intikal ettirmek arzusu idi. Bu herifin ne emeli var bilemeyiz. Çünkü hükümet-i Osmânîyye mahv olursa ebu'd-delâl haininin eline bir şey geçmez. Avrupalılar tarafından taksim edilir. Asrımız kurûn-ı vustâyı andırmaz. Yeniden hilafet teşkili hevesi ise bir huylâdır. O zaman ebû'l hudâ nın ahfadı göbek atmakla da sedd-i ramak edemez. İdâme-i hayata muktedir olamaz. İşte bu ebu'd delâl icâd-ı mel'anetde Hamid cân-sitâni ile hem inandır. Ba'zı cihetlerce fâikiyyetde iddiâ olunuyorda biz tasdik edemeyiz. Ebu'd delâl'in bu familyaya karşı garip bir kini, acayib bir hırsı var. Sebebi de zabt-ı hilâfet gibi bir cinnete ibtilâ'sıdır. İslam ümerâsını, zâdegânı nüfûzu altında tutmak kendine perestiş ettirmek ister. Bu da hulyâlarını istikbalde hakikate kalb etmek için hanedânı âlet etmek emelinden neş'et ediyor. Bedirhanpaşazadelerin Kürdistan'a hicret niyetinde olduklarını cem'iyet-i rüsûmiyye a'zâsından Ömer Efendi isminde bir casus-u be-namus haber alır. Halife-i vehhâma jurnal eyler. Halifenin vehmi ebu'd delâl mel'unun ilkaâtı ile büyük familya a'zâsının Taşkışlalarda, bab-ı zabtiyyelerde sürünmesine sebep olur. Daha ne gibi işkencelere duçar olacakları ma'lum

değil. Ma'lum olan bir şey varsa oda Abdulhamid'in şenâati ve cinayeti artık hadd-ı ma'rûfi tecavüz etti. Mertebe-i kemâli buldu. Her kemâlin bir zevâlî olacağı bedîhîdir. Abdulhamid'in zevâl-ı zulmü de karîbdir. Emin olalım.

MATBÛÂT-I CEDÎDE

(Osmanlı, No:24, Cenova,15 Teşrîn-i sâni 1898, s.10.)

Bedirhan Pâşâzâdelerden Abdurrahman Bey birâderinin Mısırdaki te'sîs ile neşrine başladığı “ Kürdistan “ gazetesine devâm etmek üzere şehrimize gelmiş ve matbaamızda tab‘ edip altıncı ve yedinci nüshalarını neşir itmiştir. Mesleği Kürd karındâşlarımızı tahsîl-i ulûme teşvîk ve tergîbdir tebrik ve tarîk-i hakda devâm ile muvaffak bi-l-hayr olmasını arzû ederiz.

İ‘LÂN

(Osmanlı, No:49, Cenevre, 1 Kanûn-i evvel 1899, s.8)

Kürdistan hânedân-ı kadîminden olup devr-i Abdülmecîd-i hânîde virâseten Botân ve Cezîre hâkimi bulunan merhûm ve meşhûr Bedirhan Pâşâ-yı mağfûrun muhâdîminden ve Bedirhan Pâşâ fâmiyâsının cedden medâr-ı iftihârlarından ma‘dûd olan Abdurrahman Bey Cenevrede iki seneye karîb bir zamandan beri Kürd millet-i şeciasının tenvîr-i efkâr ve tehzîb-i ahlâkları için Kürdistan nâmıyla Kürdî-ül-ibâre bir gazete neşir itmekde idi. Bu kerre mîr-mûmâilyhin vücûdu Cenevrenin pek sert olan kışına tahammül idemeyeceğine dâir etibbâ tarafından olunan tavsîye üzrine Cenevreyi terk ile kış mevsimini imrâr etmek üzere Kahireye müteveccihen hareket itmiştir.

Gerek Kürdistan gazetesini abonelerine ve gerekse mîr-mûmâ-ileyh ile muhâberede bulunan zevât-ı kirâme Kahiredeki adresine mürâcaat eylemelerini i‘lân, pek az müddet sonra Kahirede tab‘ olunmuş Kürdistan nüshâlarıyla karîr-ül-ayn olabileceklerini tebşîr eyleriz.

İ‘LÂN

(Osmanlı, No:56, 10 Mart 1900, s.8)

Bir kaç aydan beri Kahirede bulunan muharrir-i cerîde-i (Kürdistan) Abdurrahman Bey birâderimiz gazetesini burada neşre devâm etmek üzere bu hafta (Cenevre)ye muvâsalat itmişlerdir. Kürdistana ve mîr mûmâ-ileyhine aid mükâtebatın ba‘de-mâ Cenevreye gönderilmesi lüzûmı beyân olunur.

İ‘LÂN

(Osmanlı, No:60, 10 Mayıs 1900, s.4.)

Bedirhan Pâşâzâde “ Kürdistan “ gazetesini muharriri Abdurrahman Bey birâderimiz bu hafta yine gazetesini neşre muvaffak olmamıştır. Evvelce dahi ilân olunduğu gibi hurûfatımızın bir kısmı Londraya nakil olunduğundan ve buradaki hurûf ise dört sahife olarak ancak “ Osmanlı “nın neşrine kafi bir mikdarda bulunduğundan (Kürdistan) karielerine Osmanlının Londraya nakline kadar sabr eylemeleri lüzümünü i‘lân eyler.

İ‘LÂN

(Osmanlı, No:65, 1 Ağustos, 1900, s.8.)

Bedirhan Pâşâzâde Abdurrahman Bey birâderimiz gazetesinin neşri için geçen hafta Londraya vâsıl olmuş isede matbaâmızın nevâkısı-yı ikmâl edilemediğinden Kürdistanın neşri birkaç hafta daha teehhür etmiştir